

УМУМИЙ УРТА ТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ТАРБИЯНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ

Ергешова Ф.А.

“Бошлангич таълим” факультети “Бошлангич таълим” йуналиши талабаси.

Аннотация: Мазкур мақолада умумтаълим мактабларида тарбиявий фаолиятни ташкил қилиш методлари, усуллари, тарбия функциялари, ғоявий тарбия, ахлоқий тарбия, ўз-ўзини тарбиялаш каби тарбия функцияларининг тарбия жараёнида бошқаришдаги аҳамияти таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: тарбия, тарбияга раҳбарлик қилиш, таълим турлари, тарбия омиллари, урта таълим.

Аннотация: В данной статье анализируется значение воспитательных функций, таких как методы, приемы, воспитательные функции, идеологическое воспитание, нравственное воспитание, самовоспитание в управлении образовательным процессом в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: воспитание руководство воспитанием, виды воспитания, факторы воспитания, среднее образование.

Abstract: This article analyzes the importance of educational functions, such as methods, techniques, educational functions, ideological education, moral education, self-education in the management of the educational process in secondary schools.

Key words: upbringing, upbringing guidance, types of upbringing, upbringing factors, secondary education.

Дунёда кузатилаётган глобаллашув жараёнлари шароитида умумий ўрта таълим мактабларининг тарбия функцияси янада долзарб аҳамият касб этмоқда. Миллий кадриятлар, урф одатлар асосига қурилган тарбиягина бизни глобаллашаётган даврнинг салбий оқибатларидан иҳоталашни, миллат сифатидаги ўзликимиз ва қиёфамизни сақлаб қолиши мумкин. Шундай экан, таълим муассасалари, хусусан, умумий ўрта таълим муассасалари тарбия жараёнига ҳозирги давр талаблари нуқтаи назаридан илмий ёндашувни қарор топтириши, ўзининг тарбия борасидаги функцияларини янада аниқлаштириб оломи лозим бўлади. Ёшлар жамиятга умумий ўрта таълим мактаблари орқали қадам қўяр экан, мактаб табиат ва кишилиқ жамиятга оид далил ва хулосаларни танқидий таҳлил қилишга, улар асосида дунёқараш, интеллект ва креатив фикрлашга оид хулосалар чиқаришга ўргатади. У ёшларни аждодларимизнинг бой маънавий хазинаси ва эришилган илмий ютуқлар асосида миллий ғоя ишига жалб қилади, ижтимоий ҳаёт ҳодисаларини тушуниш ва баҳолашга нисбатан фан ва илм нутаи назаридан ёндашишга ўргатади.

Мазкур масалаларни ҳал қилишда мактаб жамоатчилиги ўз педагогик фаолиятини ташкил қилишда мамлакатимиз раҳбари Ш.Мирзиёевнинг “Бизни ҳамиша ўйлантириб келадиган яна бир муҳим масала – бу ёшларимизнинг одоб-ахлоқи, юриш-туриши, бир сўз билан айтганда, дунёқараши билан боғлиқ. Бугун замон шиддат билан ўзгаряпти. Бу ўзгаришларни ҳаммадан ҳам кўпроқ ҳис этадиган ким – ёшлар. Майли, ёшлар ўз даврининг талаблари билан уйғун бўлсин. Лекин айти пайтда ўзлигини ҳам унутмасин. Биз киммиз, қандай улуғ зотларнинг авлодимиз, деган даъват уларнинг қалбида доимо акс-садо бериб, ўзлигига содиқ қолишга ундаб турсин. Бунга ниманинг ҳисобидан эришамиз? Тарбия, тарбия ва фақат тарбия ҳисобидан”²⁹ деган кўрсатмаларига таяниши лозим.

Умумтаълим мактаблари фаолиятини замон талаблари асосида такомиллаштириш, таълим ва тарбиянинг замонавий методларини таълим-тарбия жараёнига татбиқ қилиш, илғор хорижий тажрибаларни ижодий ўзлаштириш мактабнинг ҳаётдан, ҳозирги замон талабларидан, фан-техника ютуқларидан орқада қолмаслигини таъминлайди. Шу муносабат билан таълим ва тарбия мазмунини қайта кўриб чиқиш, уни фан ва технология, маданиятнинг ҳозирги таракқиёти даражасига мувофиқлаштиришга оид тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Ҳал қилувчи масала умумтаълим мактабларида фаолият олиб бораётган ўқитувчиларнинг касбий компетентлиги ва лавозим вазифаларини виждонан бажаришларига боғлиқ бўлиб қолмоқда.

Мактабларда умумий ўрта таълимнинг амалга оширилиши ва тарбиявий ишлар самарадорлигининг таъминланиши ўзаро бир-бирига боғлиқ жараёндир. Мактаб ёшларга умумий ўрта таълим маълумотини бериш билан бирга ёшларни онглилик, бунёдкорлик ишларига сафарбарлик, меҳнатсеварлик анъаналарига садоқат, Ватанга содиқлик, унинг озодлиги ва мустақиллигини ҳамоя қилишга тайёрлик руҳида тарбияламоғи ҳам лозим. Шунинг баробарида уларда ғоявий тарбияни камолга етказиши ва бу билан ёшларнинг онгида глобаллашувнинг салбий оқибатларига қарши туриш кўникмаларини шакллантиради. Бу хусусиятлар ўқувчиларнинг ёт таъсирларга қарши тура олишида, миллий ғояни онгли равишда англаб етишида, турли хил ғоявий оғишларга қарши курашишларида намоён бўлади.

Умумий ўрта таълим ўқувчиларни мустаҳкам билим билан қуроллантира бориб, уларда мустақил билим олишга доимий эҳтиёжни шакллантиради, уларнинг маънавий баркамол шахс сифатида шаклланишига таъсир қилади. Мактаб ўқувчиларнинг умумий ўрта таълим ўқув режасидаги билимлар мажмуини ўзлаштиришини таъминлабгина қолмасдан, уларни кундалик ҳаёт ва фаолиятларида қўллай олишларини ҳам ўрганишлари учун ҳаракат қилади, билимларнинг тарбияланувчилар

²⁹ Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 15 июнь куни Тошкентда бўлиб ўтган "Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби" мавзудаги анжуманда сўзлаган нутқи// <http://uza.uz/uz/politics/vatanimiz-taqdiri-va-kelajagi-yo-lida-yanada-hamjihat-bo-lib-15-06-2017>

ўз иш фаолияти ва хатти-ҳаракатларида доимо таянадиган ғоявий-ахлоқий эътиқодга айланишига имкон яратади.

Умумий ўрта таълим мактабларида таълим олиш жараёнида ўқувчиларда ижтимоийлашув кўникмалари қарор топади: жамоатчилик фазилатлари, ижтимоий фойдали меҳнат билан банд бўлиш, каттага ҳурмат, меҳнатсеварлик, интизмлик, оптимизм ва эртанги кунга ишонч каби ижобий фазилатлар шаклланади. Умумтаълим мактабларининг тарбия борасидаги энг муҳим вазифаси ўқувчиларда ўз ҳаётларининг мазмунини Ватан равнақи ва жамиятнинг фаровонлиги учун қилинадиган ҳалол ва садоқатли меҳнатда эканлигини англатишдан иборат.

Турли хил жамоат ишларида, Ёшлар иттифоқининг қуйи ва ўрта бўғин ташкилотлари фаолиятида мунтазам қатнашиш ўқувчилар учун яхши ҳаёт мактаби ҳисобланади, уларнинг сиёсий ва ахлоқий, маънавий-маърифий дунёқарашининг шаклланишига имкон беради, юқори даражадаги ижтимоий фаоллик, ташкилотчилик, қатъиятчилик, ўз-ўзини тафтиш ва танқид қилиш сифатларини тарбиялайди, фаолиятнинг ижтимоий йўналишдаги мотивларини шакллантиради. Шу жиҳатдан, мактабларда ҳар томонлама ривожланган ва уйғун камол топаётган ўқувчи шахсини шакллантириш учун олиб бориладиган муваффақиятли ишлар мажмуи муайян маънода таълим соҳасида олиб борилаётган ислохотлар, оила, маҳалла ва кенг жамоатчиликнинг фаол ёрдами самарасидир.

Умумтаълим мактабларининг тарбиявий фаолиятида ўқувчиларда миллий ғояга ҳурмат ва ватанпарварлик ҳиссини шакллантириш, илк сиёсий-ахлоқий дунёқараш шаклланиши қарор топтириш, ижтимоий фаоллик кўникмасини тарбиялаш билан боғлиқ масалаларга устувор аҳамият берилиши лозим.

Глобаллашув шароитида ёшларни ғоявий жиҳатдан тўғри тарбиялаш умумтаълим мактабларида миллий ғояни англаш ва унга ҳурмат, ватанпарварлик фазилатларини шакллантириш асосида йўлга қўйилади. Ҳозирги даврда миллий ғоянинг намоён бўлиш хусусиятлари, уни ўсиб келаётган авлод онги ва шуурига сингдириш ва бу жараёни педагогик технологиялар асосида ташкил қилиш борасида бир қатор ишлар амалга оширилмоқда. Миллий ғоя ва унинг тарғиботи, мазмуни ва шакллари, миллий ғоянинг миллий мафкура билан ўзаро муносабати, унинг тарихий тараққиёти, тадрижий ривожланиши, миллий ғоянинг ижтимоий-тарихий мазмуни ва аҳамияти, миллатлараро муносабатларни йўлга қўйишда миллий ғоянинг ўрни каби масалалар бир қатор файласуф олимлар, жумладан, Э.Юсупов³⁰, С.Отамуродов³¹, Н.Жўраев³², К.Туленова, М.Тиллаводдиева³³, Б.Тўйчиев, Ж.Мавлонов,

³⁰ Юсупов Э. Миллий ғоя ва мафкура: моҳияти, ижтимоий-тарихий илдилари, аҳамияти. – Шимкент. 2001 йил.

³¹ Отамуратов С. Глобаллашув: миллатни асраш масъулияти. -Тошкент: «Ўзбекистон», 2018 йил.

³² Жураев Н. Мафкуравий иммунитет. – Тошкент: «Маънавият нашр», 2000 йил.

³³ Туленова К., Тиллаводдиева М. Миллий ғояни фалсафий масалалари. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ 2008 йил.

Ш.Пахрутдинов, Н.Шермухамедова³⁴, А.С.Ачилдиев³⁵ларнинг тадқиқотларида ёритилган.

Ҳозирги кунда ёшлар онгига миллий ғоя, ор-номус билан боғлиқ маънавий, ахлоқий ва руҳий фазилатларни сингдириш ҳар доимгидан ҳам долзарб аҳамият касб этмоқда. Бу борада давлатимиз томонидан олиб борилаётган тизимли ишлар мавжуд: олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар ва эришилаётган амалий натижаларга ёшларни ишонтириш, уларни миллий ғоя тарғиботига руҳлантириш, уларнинг давлатимиз ва келажагимизга бўлган ишонч-эътиқодини мустаҳкамлаш олимларимиз, пешқадам зиёлиларимиз, ижтимоий соҳа вакиллари, миллий мафкура билан шуғулланувчи барча тарғиботчиларнинг биринчи даражали вазифаси ҳисобланади.

XX асрнинг охири ва асримиз бошига келиб ҳаётимизда “ахборот асри”, “ахборотлашган жамият”, “ахборот хуружи” каби тушунчалар пайдо бўлди. Бу эса бугунги кунда ахборот тушунчасининг аҳамияти ошганлигидан, қамрови кенгайганлигидан, мақсад-муддаоси ўзгараётганлигидан дарак беради. Ахборот энди бирор жараён, воқелик ёки ҳодиса ҳақида хабар бериш маъносидан четга чиқиб, инсонлар онги ва руҳига таъсир этишнинг, жамиятда мавжуд қонун-қоидаларни ва бутун дунё эътироф этган умуминсоний қадриятлар ва тушунчаларни маълум мақсад атрофида бирлашган айрим гуруҳ ва жамоаларнинг манфаатларига хизмат қилувчи ўзига хос янги талқинларини юзага чиқаришнинг; сиёсий, иқтисодий, ҳарбий, диний ва бошқа бир қанча қарашларнинг тарғиботчисига айланиб бормоқда. Бунинг натижасида, инсоният тараққиётининг айни палласида ахборотнинг омма онгига таъсири ва унинг салбий оқибатлари жамиятнинг жиддий муаммоларидан бирига айланиб улгурди. Энди ахборот аталмиш қурол воситасида инсон онгига ҳужум қилиш натижасида унинг тафаккури ва интеллектини эгаллаш, ўз аудиториясини кенгайтириш билан қудратини ошириш орқали уларни қайсидир ғоя атрофида бирлашган кучларнинг мақсадларига хизмат қилдириш билан боғлиқ “уруш”нинг замонавий кўринишлари пайдо бўлди. Тараққиётнинг ҳозирги босқичига келиб, дунё ахборот маконида муносиб ўрин эгаллашга эришиш учун моддий кўриниш ва шаклга эга бўлмаган, фақат ақл билан кўриш ва тафаккур билан англаш мумкин бўлган жиддий кураш авж олмоқда. Соҳа мутахассисларининг фикрича, ахборот қуроллари тушунчаси остида бирор халқ, миллат менталитети, маданияти, маънавияти, дини, давлатнинг информацион ва ҳарбий тизимига салбий таъсир ўтказадиган махсус дезинформацион технологик воситаларнинг муайян тизими ётади.

Биз яшаб турган замон ва маконда “алдамчи жилвалари” билан ўзига ром этувчи; матн, товуш ёки тасвир ортида бир қарашда англаш мумкин бўлмаган, аммо айрим гуруҳ ва жамоаларнинг ғаразли мақсадларини тарғиб этувчи пинҳона хуружлар мавжуд экан, бизнинг жамиятимизни бу каби салбий таъсирлардан иҳоталаш учун,

³⁴ Шермухамедова Н.А. Илмий тадқиқот методологияси. . – Тошкент: «Инновация-Зиё», 2021 йил.

³⁵ Ачилдиев А.С. Миллий истиклол гоёси – миллатлараро муносабатларни такомиллаштириш омили. - Тошкент: 2004 йил.

хусусан, бу иллатнинг ёшлар онги ва дунёқарашига таъсирини камайтириш учун қандай чора-тадбирлар кўрилмақда ва бу чораларнинг самарадорлигини ошириш учун яна нималар қилишимиз лозим бўлади?

Бу борада амалга оширилаётган ишларнинг самарадорлигини ошириш ва такомиллаштириш учун умумтаълим мактабларида ғоявий тарбияни такомиллаштириш билан боғлиқ қуйидаги вазифалар амалга оширилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

1) ёшларни ахборот хавфсизлигини таъминлашга қаратилган миллий қонунчилик базаси билан таништириб бориш, уни такомиллаштириш бўйича таклифлар киритиш;

2) халқимизнинг, хусусан, ёшларнинг интернетдан фойдаланиш маданиятини ўстириш, ундаги ҳар қандай ахборотни тафаккур ва таҳлил қилиб, сўнг хулоса чиқаришга ўргатишимиз зарур;

3) ёшларнинг ахборотдан фойдаланиш маданиятини шакллантириш, мамлакатимиз тўғрисида нотўғри, бир тарафлама ахборот тарқатувчи ҳар қандай хорижий ахборот воситалари фаолиятини танқидий таҳлил қилишга ўргатиш;

4) таълим муассасаларида ахборот хавфсизлигини таъминлаш, хусусан, ахборот хуружлари, унинг шакл ва кўринишлари, мақсади ва салбий оқибатлари борасида махсус курслар ўтилишини таъминлаш;

5) миллий ғоя, мафкура, маънавият, ватанпарварлик каби тушунчалар тарғиботи борасида амалга оширилаётган ишларни изчиллик билан давом эттириш.

Умумтаълим мактабларининг педагогик жамоалари, ўқитувчилар, синф раҳбарларининг тажрибалари ўқувчиларда миллий мафкура ва ғояни англашга, мазмун-моҳиятини тушунишга ва тарғиб қилишга оид тарбиявий фаолияти учун бой имкониятлар мавжудлигини кўрсатмоқда. Бу йўналишдаги ишларнинг самарадорлигини оширишга, аввало, ўқувчиларнинг фан асосларини эгаллашлари, уларнинг янгиланган таълим дастурларини ўзлаштиришлари натижасида эришилади. Ҳозирги замон мактаб таълими табиий ва гуманитар фанларнинг замонавий ютуқлари, ижтимоий ва фан-техника тараққиёти муваффақиятларини акс эттирадиган янги мустаҳкам ғоялар, қарашлар ва материаллар билан бойитилган. Ўқув дастурларининг энг муҳим бўлимлари бўйича факультатив машғулотларнинг киритилиши ҳам дунёқарашни шакллантириш юзасидан олиб бориладиган жиддий ишларга ёрдам беради. Буларнинг барчаси, шубҳасиз, ўқувчиларнинг умумий ўрта таълим мактабларида ўрганиладиган фанларнинг дунёқарашга оид мазмунини такомиллаштиришни ва ўқувчилар томонидан пухта ўзлаштирилишини тақозо қилади.

Ҳозирги шароитда умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларининг сиёсий савиясини ўстириш, шу жаҳада кузатилаётган воқеликларни тўғри баҳолай билиш, таркиб топаётган сиёсий қарашларга мувофиқ равишда иш тутиш, мактаб жамоатчилиги, маҳлла, қишлоқ, шаҳарнинг ижтимоий ҳаётида фаол қатнашиш эҳтиёжини ҳосил қилиш зта муҳим аҳамиятга эга бўлиб турибди.

Ўқувчиларнинг ҳар томонлама уйғун камол топишида ақлий тарбия катта ўрин тутди. Уни муваффақиятли амалга оширишда ўқувчини мустақил равишда билимларни излашга, мураккаб вазифаларни ҳал қилишга жалб этиш, нарса ва ҳодисларнинг моҳиятига кириб боришга, ўзи ва бошқаларнинг билимини тўғри ва танқидий баҳолай билишга ўргатиш зарур.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, психологлар ақлнинг хусусиятларини қайд этган ҳолда ақлий қобилиятлар тизимини тавсифлайдилар. Уларнинг қайд этишича, бу қобилиятларнинг ўсиши тез, чуқур ва тизимли фикрлашга имкон беради. Аммо фикрлаш тезлиги муайян ақлий фаолиятни қисқа муддат ичида бажариш, билим ва тажриба захираси, бу билимларнинг хотирадан “ола билиш”, уларни реал вазиятларда қўллай билиш билан белгиланади³⁶.

Ақлий камолот фикрлаш фаолиятининг яна бир муҳим томонини – унинг мотивация томони: билиш ва ўрганиш асосларини ўз ичига олади. Шунинг учун ҳам мактаб ўқувчиларига билим ва малака бериш билан чекланиб қола олмайди. Катта суръатлар билан ривожланаётган фан-техника ривожининг инсондан интеллектуал жиҳатдан узлуксиз ўсиб боришни, янги билимларни мутақил равишда эгаллашни талаб қиладики, бу мактабни битирувчи ҳар бир ёш ўзининг келгуси камолоти учун ўзи интилиши, кенг йўналишда билим орттириш истаги, билишга нисбатан қизиқиш, синчков ақл, ақлий ишлаш иштиёқини эгаллаш учун имкон беради. Табиий, ҳозирги замон ўқувчиларини ақлий жиҳатдан тарбиялашда мактабларда қўлланилаётган таълимнинг янгиланган мазмуни ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Жамият учун бугунги кунда етарли билим захирасига эга, ривожланган ижодий қобилият соҳиби бўлган ва даврнинг мунтазам ўзгариб турадиган шароити ва ўсиб бораётган талабларига ҳозиржавоб янги авлодни тарбиялаш зарур.

Умумтаълим мактаблари олдида турган вазифалардан яна бири ўқувчиларнинг ўқиш-ўрганишга онгли муносабатлари ва уларнинг ақлий меҳнатлари маданияти намоён бўладиган вазифалар ташкил қилади. Бунда ўқувчиларнинг ҳаёти ва меҳнатида илмий билимларнинг, умумий, гумантиар ва табиий-техник билимларнинг аҳамиятини тушунишларига эришиш, билим олишга иштиёқини ошириш, билишга нисбатан қизиқувчанлик, синчковлик, креатив ва ностандарт фикрлаш каби фазилатларни шакллантириш алоҳида ўрин тутди.

В.А.Сухомлинский ақлий меҳнат ҳақида гапирар экан, шундай дейди: “Биз ақлий меҳнатнинг тадқиқотчилик характериға бениҳоя аҳамият берамиз, болалар кузатиб, фикрлаб, ўрганиб, қиёслаб ҳақиқатни топадилар ё бўлмаса, ҳақиқатни очиш учун янги кузатишлар, ўқиш, тажриба қилиш зарурлигини билиб оладилар. Масалан, бизда ўқувчилар донли ва дуккакли экинлар уруғининг тузилишини ўрганишга киришишдан аввал уруғни экиб ўстирадилар, бунда ҳар бир навнинг хусусиятларига эътибор берадилар, муштарак ва ўзига хос хусусиятлари устида дастлабки кузатишларни олиб борадилар... Ҳар қандай тажриба, лаборатория ёки амалий ишдан

³⁶ Карутецкий В.А. Педагогик психология асослари. Т.: Ўқитувчи, 1976. 200-207-бетлар.

у ёки бу сабаб ва оқибатли боғлиқлик, алоқани очишгина эмас, балки ўқувчиларнинг аклий ва иродавий фаоллик кўрсатишлари, табиат кучларидан фойдаланиш йўлида кичик бўлса-да, қадам қўйишларига эришиш мақсади кўзда тутилади”³⁷.

Умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларида меҳнатга, ижтимоий-фойдали ишга нисбатан онгли ижобий муносабатни тарбиялаш масаласини ҳал қилиб, ўқувчи уларнинг эътиборини меҳнатнинг жамият ҳаётидаги аҳамиятини тушунишга қаратади, уларда ижтимоий-фойдали меҳнат билан машғул кишиларга нисбатан ҳурмат билан қарашни тарбиялайди, ҳалол ва ижодий меҳнат қилишга ўргатади. Мактабларда ўқувчиларнинг техник билимларини такомиллаштириш, уларнинг умумий меҳнат маданиятини ва меҳнатни илмий ташкил қилиш асосларини эгаллашлари учун зарур шарт-шароитлар яратилади. Ўқувчиларнинг касбга қизиқишларини ошириш, касбий тарғибот ишларини тўғри ташкил қилиш, уларнинг жамият талабларидан келиб чиқиб, онгли равишда касб танлашга тайёрланишлари, ижтимоий-фойдали ишда мунтазам ва фаол қатнашишга тайёр туришга одатлантиришга катта эътибор берилиши зарур.

Умумтаълим мактаб ўқувчилари ўз устларида ишлашни жуда эрта бошлайдилар. Ўз-ўзини тарбиялаш белгилари мактабгача ва кичик мактаб ёшидаёқ сезилади, бироқ бу ёшда ўз-ўзини тарбиялаш ўзидан катталарга тақлид тарзида кечади. Ўз-ўзини тарбиялаш ўсмирлик ва ёшлик йилларида авж олади. Шу туфайли дастлабки даврларда уларда шахснинг шу кеча-кундузги, кундалик ҳаётда юзага чиқиши лозим бўлган ва уларнинг фаолият шароитлари билан узвий боғлиқ бўлган хусусиятларини шакллантиришга интилиш пайдо бўлади. Бу ҳолат кичик мактаб ёшидаги болалар ва ёш ўсмирларда яққолроқ кўзга ташланади. Кейин ўз-ўзини тарбиялаш мақсади кундалик фаолиятдан ажрала бошлайди, бинобарин, бу ҳол фаолиятлари бевосита кенгайиб ва мураккаблашиб бораётган катта ўсмирлик ёшида айниқса сезилади.

Мактаб ўқувчиларида ўз-ўзини тарбиялаш эҳтиёжини шакллантириш ва ўз-ўзини тарбиялашга ўргатиш ўқитувчи учун одатдаги кўникиб қолган тарбиявий жараённи ташкил этишдан кўра бир оз мураккаб вазифадир. Бу жараён самарали бўлиши учун жамоани ва айрим ўқувчиларни яхши тайёрлаш зарур. Қолоқ ўқувчи ўз-ўзини тарбиялаш билан шуғулланмайди. Бунинг учун унда ирода кучи етарли бўлмайди. Ўқитувчининг вазифаси дастлаб ўқувчиларда фаолликни кўзгатишдан иборат бўлиши керак. Бу жараёнда улар ўзларининг кучли ва ожиз томонларини билиб оладилар, ҳаётий қарама-қаршиликларни енга билиш малакаларини ривожлантирадилар. Бундай ўқувчиларда ўз-ўзини тарбиялаш, аввало, бошқаларни билиб олиш, ўзини ўртоқлари билан, уларнинг баҳоларини ўзининг шахсий баҳоси билан таққослашдан бошланади. У бошқаларнинг ахлоқини таҳлил қилишдан ўз фаолияти ва хатти-ҳаракатини таҳлил қилишга ўтади. Ўзини тарбиялашнинг юқори

³⁷ В.А.Сухомлинский. Павлышская средняя школа. М.: “Просвещение”, 1969. 222-223-бетлар.

нуктаси ўзи тушуниб етишдан ўз-ўзига буйруқ бериш, ўз-ўзига таъсир кўрсатиш, ўзини ишонтириш жараёнига ўтишдир.

Педагогикада тарбия жараёни устувор масалалардан бўлиб, у тарбиянинг асосий тамойиллари, мақсадлари ва мазмунига қараб белгиланади, аммо уни амалга оширишда тарбиячи фаолиятининг турли даражаси ҳамда ўқувчининг ўз ривожланиши билан боғлиқ равишда унга ҳар доим муайян тузатиш киритилади. Мана шунинг учун ҳам педагог тарбиянинг умумий масалаларини ҳал этишда ўз олдида мазкур масалаларга ёндош, лекин бениҳоя муҳим зарур вазифалар – қайта тарбиялаш ва ўз-ўзини тарбиялашни ҳал қилишни ҳам кўяди.

Мактаб ўқитувчисининг қайта тарбиялашга оид фаолияти ҳар бир ўқувчининг умумий камол топиши билан боғлиқ. Бу фаолият тарбиялаш “қийин” деб аталган ёки педагогик нуктаи назардан қаровсиз қолган ўқувчилар билан ишлашда яққол кўринади.

Тарбиянинг умумий тамойили сифатида ижобий нарсаларга таяниш ўқувчиларни қайта тарбиялашни ташкил этишда айниқса муҳим аҳамият касб этади. Агар ўқувчининг камчиликларига чидаб бўлмаслик ва уни йўқотиш зарурлиги қайта-қайта таъкидланаверса, шунингдек, унда ижобий хусусиятларни фақат мажбурий равишда шакллантиришга ҳаракат қилинса, қайта тарбияланиш ўқувчи учун машаққатли бўлади. Бундай ўқувчиларда ижобий интилишлар ва кечинмаларни хушмуомалалик билан кўзғатиш қайта тарбиялаш жараёнини тезлаштиради. Шу сабабли қайта тарбиялаш педагогик жиҳатдан қаровсиз қолган ўқувчиларда, аввало, камчиликларга қарши курашишнинг муҳим шarti бўлган ижобий томонларнинг намоён бўлишини ва ривожланишини талаб этади. Шундай экан, реал педагогик жараёнда қайта тарбиялаш ва ўз-ўзини тарбиялашнинг мавжудлиги табиийдир. Мактабнинг бу борадаги вазифаси шундан иборатки, у ўқувчиларни тарбиялаш жараёнини амалга ошира бориб, умумий тарбия жараёнининг таркибий қисми бўлган қайта тарбиялаш ва ўз-ўзини тарбиялашни эътибордан четда қолдирмаслиги лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 15 июнь куни Тошкентда бўлиб ўтган "Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби" мавзудаги анжуманда сўзлаган нутқи// <http://uza.uz/uz/politics/vatanimiz-taqdiri-va-kelajagi-yo-lida-yanada-hamjihat-bo-lib-15-06-2017>
2. Юсупов Э. Миллий гоё ва мафкура: мохияти, ижтимоий-тарихий илдизлари, ахамияти. – Шимкент. 2001 йил.
3. Отамуратов С. Глобаллашув: миллатни асраш масъулияти. -Тошкент: «Ўзбекистон», 2018 йил.

4. Жураев Н. Мафкуравий иммунитет. – Тошкент: «Маънавият нашр», 2000 йил.
5. Туленова К., Тиллаволдиева М. Миллий ғояни фалсафий масалалари. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ 2008 йил.
6. Шермухамедова Н.А. Илмий тадқиқот методологияси. . – Тошкент: «Инновация-Зиё», 2021 йил.
7. Ачилдиев А.С. Миллий истиклол ғояси – миллатлараро муносабатларни такомиллаштириш омили. - Тошкент: 2004 йил.
8. Кочетов А.И. Особенности самовоспитания подростков. “Советская педагогика”, 1966. №10. Гришин Д.М., Колдунов Я.И. Руководство самовоспитанием школьников. Калуга, 1968.
9. Primqulovna, S. A. (2023). Perifrazaning tilishunoslikdagi vazifalari va xususiyatlari. *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 2(18), 1192-1195.
10. Allayorova, S. (2022). Shahnoza Tarixiy shaxslar nomlarining ingliz va o'zbek tillaridagi perifrazdagi ifodalanishi: tarixiy shaxslar nomlarining ingliz va o'zbek tillaridagi perifrazdagi ifodalanishi. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 4(4).